

24. Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin incelenmesi

Fatih KAYA¹

İbrahim Halil DOĞAN²

Metin KIRBAÇ³

APA: Kaya, F. & Doğan, İ. H. & Kırbaç, M. (2023). Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 438-454. DOI: 10.29000/rumelide.1372367.

Öz

Araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerini incelemek amaçlanmaktadır. Nicel bir yöntemin izlendiği araştırmada, tarama ve nedensel karşılaştırma modelleri kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın evreninde içerisinde 11 farklı bölümde öğrenim gören 608 kadın ve 203 erkek olmak üzere toplamda 811 öğretmen adayı ise araştırmanın örnekleme olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenirken de İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde eğitim-öğretime devam eden 11 farklı bölümde öğrenim gören öğretmen adayları araştırmaya dahil edilerek maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, Kaya (2021) tarafından geliştirilen "Demokratiklik Ölçeği" kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde, "Bağımsız Gruplar T (Independent-Samples T)", "Tek Yönlü ANOVA (One-Way ANOVA)" ve betimsel istatistik testleri uygulanmıştır. Ayrıca varyansların homojen olmadığı durumlarda, "Welch" ve "Brown-Frosythe" testlerine başvurulmuş ve analizlerin yapılmasında SPSS 26.0 yazılım paket programı kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ise öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Demokrasi, Tutum, Öğretmen adayı, Demokratiklik

Examination of the level of democratization of teacher candidates

Abstract

In the research, it is aimed to examine the levels of democratization of teacher candidates. In the research where I followed a quantitative method, screening and causal comparison models were used. The universe of the research consists of teacher candidates studying at the Faculty of Education of İnönü University in the 2022-2023 academic year. A total of 811 teacher candidates, including 608 women and 203 men, studying in 11 different departments in the universe of the research, were determined as a sample of the research. While determining the sample, the maximum diversity sampling method was used by including teacher candidates studying in 11 different departments

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD (Malatya, Türkiye), fatih.kaya@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9011-8656 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 24.08.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1372367]

² Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Eğitimi (Malatya, Türkiye), ibrahim.dogan@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0096-4769

³ Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme (Malatya, Türkiye), metin.kirbac@inonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0873-6544

continuing education at the Faculty of Education of İnönü University in the research. The data of the research were obtained by using the "Democracy Scale" developed by Kaya (2021). In the analysis of the obtained data, "Independent Groups T (Independent-Samples T)", "One-Way ANOVA" and descriptive statistics tests were applied. In addition, in cases where the variances are not homogeneous, the "Welch" and "Brown-Frosythe" tests were applied and the SPSS 24.0 software package program was used for the analysis. When we look at the results of the research, it has been revealed that the levels of democratization of teacher candidates are quite high.

Keywords: Democracy, Attitude, Teacher candidate, Democratization

1. Giriş

Tarihsel arka planı yaklaşık 2500 yıl eskilere dayanan demokrasi, uzun yıllar içerisinde anlam ve işlevini genişleterek günümüze kadar ulaşan politik kavramlardan biridir. Şüphesiz bu uzun tarihsel süreç, demokrasi kavramına pek çok anlam ve sorumluluk yüklemiştir. Bu süreç aynı zamanda, yüzyıllar öncesinden süzülerek günümüze ulaşan kavramın yıllar içerisinde zaman, toplum ve mekân üçgeninde pek çok değişime uğrayarak mevcut konumuna ulaşmasını sağlamıştır. Bu durum ise kavramın tanımlanmasını daha da güç bir hale sokmaktadır. Bu noktadan hareketle tarihsel kökenine bakıldığında ilk olarak, Eski Yunan'da "halk" (demos) ve "egemenlik" (kratos) sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen kavramın, "halk egemenliği" anlamına geldiği bilinmektedir. Nitekim kökeni bakımından eski Yunancaya dayanan kavramının geçmişten günümüze birçok tanımı yapılmasına rağmen üzerinde fikir birliği sağlanamamıştır. Bunda kavramın çok boyutlu olması, içerisinde olması gereken bir ideali barındırması ve yukarıda da ifade edildiği gibi sürekli gelişerek değişen dinamik bir yapıya sahip olmasının şüphesiz da büyük payı vardır (Kaya, 2021). Tüm bu cümlelerden özetle demokrasi kavramını, "ideal yönetimi arayış çabası" olarak nitelendirebiliriz.

Demokrasi kavramı üzerine alan yazında pek çok tanım ve ifade yer almaktadır. Bu kapsamda "halk egemenliği" temeline dayanan demokrasi kavramının en bilinen tanımını, Abraham Lincoln "halkın halk tarafından, halk için yönetimidir" biçiminde yapmıştır (Heywood, 1992: 110). Diğer bir tanımda ise halkın kendi kendini idare etmesi, kaynağı ve söz hakkı halka ait olan egemenliğin halk tarafından ve halk için kullanılması (Aliefendioğlu, 2005), özetle yönetime halkın egemen olması olarak ifade edilmiştir. Alain Touraine (2004) demokrasiyi diğerlerinde farklı olarak "en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan siyasal yaşam biçimidir" şeklinde daha geniş bir açıdan ele almıştır. Yönetim biçimi olarak Yunan filozoflarına kadar eskiye uzanan demokrasi (İpek, 2008), alınan karardan etkilenenlerin serbest bir tartışma ortamında karara katıldığı, uzlaşma ve hoşgörünün öncelik olduğu, insan onuruna saygının ve hukuk önünde eşitliğin hayata geçirildiği bir rejimdir (Kepenekçi, 2003). Bu bakımdan demokrasi, toplumun vatandaşlarına ve kendisine verdiği değerdir (Gutmann, 1987). Burada demokrasi kavramının ayırt edici özelliği "halk tarafından yönetim" ögesinde yatmaktadır. Zira diğer iki unsur, demokrasi haricindeki yönetim modellerinde de yer almaktadır. En katı tiranlık yönetimlerinde bile, halkın bir nesne olarak yönetildiği ve yönetimin halk için var olduğu ifade edilmektedir. Bu sebeple, yalnızca demokrasilerde halk aynı zamanda "özne"dir (Arslan, 2005). Doksanlardan itibaren daha yaygın bir biçimde kullanılan ve günümüzde slogan haline gelen demokrasi kavramı (Kuçuradi, 2007), gün geçtikçe anlamsal olarak genişlemekte ve birçok kavramı ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.

Demokratik kültürün yaşama geçirilmesi için öncelikli şart; hoşgörü ve uzlaşya dayanan demokratik ilkelerin davranışa dönüştürülme (Özbudun, 1989) sürecidir. Bu bakımdan araştırmaya temel olan

demokrat olma durumu demokrasi içerisinde özümsemesi gereken önemli bir olgudur. Bu cümleden hareketle araştırmanın ana teması olan “demokratiklik“, “demokrat olma durumu” olarak açıklanmaktadır. Demokrat olmanın temel koşulu ise ancak demokrasiyi bütün yönleriyle (katılım, ifade özgürlüğü, saygı, eşitlik, adalet, hoşgörü şeffaflık vb) benimsemekle mümkündür. Bu bakımdan demokratikliğin temel koşulu olan demokrasinin niteliklerinin bireylere benimsetilmesi ve demokratik tutum kazandırılmasında aile ve okul faktörlerinin diğer bir ifadeyle eğitimin büyük rolü vardır. Bu faktörler kısaca ele alındığında, toplumun küçük modeli olan aile; bireyi topluma hazırlamanın yanında aynı zamanda küçük bir eğitim kurumu olma işlevine sahiptir. Toplumun temel çekirdeği olarak ifade edilen ve bireyin ilk eğitiminin başladığı sosyal bir kurum olan aile, içinde bulunduğu toplumun yapısını, kültürünü, değerlerini ve demokratik tutumlarını gelecek kuşaklara aktararak demokratik toplumların temellerinin atılmasında büyük bir rol üstlenir. Bu nedenle toplumsal değerlerin ilk tohumlarının atıldığı ve çocuğun hayata tutunmasında temel işleve sahip olan ailenin demokratik vatandaş yetiştirme konusunda önemi yadsınamaz (Kaya, 2021). Demokratiklik anlayışının bireylere aşılması, toplumsal gelişimin devamının sağlanması ve bireylerin küçük yaşlardan itibaren iyi bir vatandaş olarak yetiştirilmesi amacıyla zamanlarının büyük bölümünü geçirdiği yerler okullardır (Tokmak, Ginesar ve Kara, 2023). Okul, bireylere temel demokratik bilincin ve değerlerin kazandırıldığı en önemli eğitim kurumudur. Nitekim demokratik bilincin ve toplumsal değerlerin ilk tohumu ailede atılırken, bu tohumların filizlenme ve büyüme süreci ise okullar eliyle sürdürülmektedir (Kaya, 2021). Bu çerçevede, demokratik tutum ve davranışların kazandırılması için en önemli mekan olan okulların (Erbil ve Kocabaş, 2017) demokrasi kültürünü bilen, benimseyen ve gündelik hayatta uygulayan bireyler yetiştirme odaklı yapılandırılması gerekmektedir. Demokrasi kültürünün kazandırılmasında şüphesiz örgün ve yaygın eğitim kurumları önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte ailenin, medyanın ve sivil toplum kuruluşlarının rolü de yadsınamaz. Ancak özellikle birer örgün eğitim kademesi olan okulöncesi, ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite kademeleri demokrasi eğitiminde hayati bir öneme sahiptir. Ayrıca demokratik bilincin ancak demokratik yaşayış yoluyla özümsebildiği (Ertürk, 1985) dikkate alınır, bireylerin demokratik tutum ve davranış edinme sürecinde, okullarda oluşturulan demokratik ortamların önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Çünkü demokratik sınıf ortamları öğrencileri olumlu yönde etkileyerek, onların demokratik tutum, davranış ve değerleri kazanmasında önemli bir kolaylık sağlar (Gömleksiz ve Çetintaş, 2011). Böylece öğrenciyi merkeze alan demokratik sınıflarda; öğrenme sürecinde aktif olan, sorgulayan, eleştiren, sorumluluk alan, görüşlerini rahat biçimde ifade edebilen öğrenciler (Duman ve Koç, 2004), demokratik bir toplumun da inşasında büyük rol oynarlar.

Araştırmanın da ana teması olan eğitim fakülteleri, öğretmen adaylarının demokratik tutum ve davranış kazanmaları noktasında, eğitim kurumları içerisinde önemli bir yere sahiptir (Kaya, 2021). Nitekim öğretmen yetiştiren kurumların, demokratik tutum ve davranış kazandırmadaki etkisi azımsanmayacak derecede önemlidir. Çünkü bu kurumlar aracılığıyla eğitimcilerin sınıf içi ve sınıf dışı ortamlarda ortaya koyduğu demokratik tutumlar ve uygulamalar, bir yandan geleceğin öğretmenlerinin demokratik tutumunu arttırırken diğer yanda da bu öğretmenler eliyle yeni nesillerin demokratik temellerinin atılmasını sağlayacaktır. Böylece eğitim fakülteleri eliyle hem öğretmen adaylarının demokrasiyi özümsemesi hem de bu demokratik anlayışın toplumun alt katmanlarına yayılması temin edilir (Kara, Tokmak ve İnanoğlu, 2023). Nihayetinde hazırlanan demokratik eğitim ortamları; eleştiren, sorgulayan, yeni fikirlere açık, hoşgörü sahibi ve demokratik katılımı özümseyen geleceğin öğretmenlerinin yetişmesine öncülük edebilmektedir. Ayrıca okullarda, demokratik kültürün öğrencilere benimsetilmesinde önemli bir rol üstlenen öğretmenlerin, demokratik tutum ve davranışları benimseyip, bilgi, beceri ve değerleri yaşam tarzı haline getirerek yeni nesillere sunması demokratik toplumların inşasında önemli bir adım olacaktır (Kaya, 2021). Bu noktalardan hareketle öğretmen yetiştiren fakülteler, araştırmanın ana temasını oluşturması dolayısıyla büyük önem arz etmektedir.

Alan yazında yer alan yurt içi ve yurt dışı araştırmalar incelendiğinde; yapılan araştırmaların demokrasi, demokratik ilkeler, demokratik tutum, demokratik katılım vb alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu araştırmalarda genellikle demokrasinin (Karpas, 1996; Dahl, 2010; Doğan ve Aydın, 2023) yanı sıra öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin demokratik tutumlarına (Durmuş ve Demirtaş, 2009; Elkatmış ve Toptaş, 2015; Gül ve Saraç, 2018; Bayar ve Yıldırım, 2022; Alma, Karacan ve Gürbüz, 2023) yönelik çalışmaların bir hayli fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte demokratik tutum ve demokratikliğe yönelik farklı öğretim kademelerinde uygulanmak üzere bir takım ölçme aracı geliştirme çalışmaları da yapılmıştır (Shechtman, 2002; Uygun ve Engin, 2014; Keçe ve Dinç, 2015; Erbil ve Kocabaş, 2017; Yıldırım ve Türkoğlu, 2017; Sincar, Şahin ve Beycioğlu, 2019; Kaya, 2021). Dolayısıyla alan yazın incelendiğinde öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyini belirlemeye yönelik herhangi bir araştırmanın olmadığı görülmüştür. Bu bakımdan çalışmanın alan yazındaki bu boşluğu doldurmaya katkı sağlaması hedeflenmektedir. Araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle araştırmanın etkililiğini artırmak amacıyla şu alt amaçlar belirlenmiştir:

1. Öğretmen adaylarının demokratiklik tutumları, ne düzeydedir?
2. Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri, cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri, sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri, bölüm değişkeni açısından anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri, üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma değişkeni açısından anlamlı bir fark göstermekte midir?

2. Yöntem

2.1. Araştırma modeli

Nicel bir yönetime sahip olan araştırmada, iki araştırma modeli kullanılmıştır. Bunlardan ilki tarama modelidir. Tarama modeli, bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını amaçlayan araştırmalarda kullanılmaktadır. Özellikle araştırmanın birinci alt amacında, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri belirlenirken böyle bir model izlenmiştir. Bir diğer araştırma modeli ise nedensel karşılaştırma modelidir. Nedensel karşılaştırma modeli, insan grupları arasındaki farklılıkların nedenlerini ve sonuçlarını koşullar ve katılımcılar üzerinde herhangi bir müdahale olmaksızın belirlemeyi amaçlayan araştırmalardır (Büyüköztürk vd., 2021). Araştırmadaki diğer alt amaçlarda yer alan öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından farklılaşma gösterip göstermediği belirlenirken de nedensel karşılaştırma modeline başvurulmuştur.

2.2. Evren ve örneklem

Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim-öğretim yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğrenim gören öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın evreninde içerisinde 11 farklı bölümde öğrenim gören 608 kadın ve 203 erkek olmak üzere toplamda 811 öğretmen adayı ise araştırmanın

örneklemi olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlenirken de İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 11 farklı bölümde öğrenim gören öğretmen adayları araştırmaya dahil edilerek maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içerisinde benzeşik farklı durumların belirlenerek araştırmanın bu durumlar üzerinde yürütülmesi olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd.,2021). Araştırmanın örnekleme ile ilgili betimsel istatistiklerine ise Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. *Örnekleme İlişkin Betimsel İstatistikler*

Değişkenler		Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	608	75
	Erkek	203	25
Sınıf	1. Sınıf	179	22.1
	2. Sınıf	217	26.8
	3. Sınıf	192	23.7
	4. Sınıf	223	27.5
Bölüm	Fen Bilgisi Öğretmenliği	53	6.5
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	64	7.9
	İngilizce Öğretmenliği	48	5.9
	Müzik Öğretmenliği	51	6.3
	Okul Öncesi Öğretmenliği	74	9.1
	Özel Eğitim Öğretmenliği	67	8.3
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	91	11.2
	Resim-İş Öğretmenliği	47	5.8
	Sınıf Öğretmenliği	125	15.4
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	132	16.3
Türkçe Öğretmenliği	59	7.3	
Üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma	Evet	222	27.4
	Hayır	589	72.6

2.3. Veri toplama araçları

Araştırmada kullanılan ölçme aracının ilk bölümünde, öğretmen adaylarının demografik bilgilerini belirlemeye yönelik “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Ölçme aracının ikinci bölümünde ise Kaya (2021) tarafından geliştirilen “Demokratiklik Ölçeği” kullanılmıştır. Söz konusu ölçme araçlarının

uygulanmasında, “Google Form” üzerinden öğretmen adaylarına gerekli bilgilendirmeler yapılarak gönüllük ilkesine göre katılımları istenmiş ve araştırmaya katılan toplamda 811 öğretmen adayından veriler elde edilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarına ilişkin ayrıntılı bilgilere ise aşağıda yer verilmiştir:

2.3.1. Kişisel bilgi formu

Araştırmacılar tarafından 4 maddeden oluşturulan “Kişisel Bilgi Formu”nda; öğretmen adaylarının cinsiyet, sınıf, bölüm ve üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma değişkenlerine yönelik demografik bilgilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.3.2. Demokratiklik ölçeği

Kaya (2021) tarafından geliştirilen “Demokratiklik Ölçeği” toplamda 17 madden oluşmaktadır. Tek boyutta ele alınan ölçekte yer alan her bir madde 5’li likert tipi şeklinde derecelendirilmiştir. Katılımcıların her bir maddeye olan katılım düzeyleri “Katılmıyorum=1” ile “Tamamen katılıyorum=5” aralığında puanlandırılmıştır. Buna göre ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan ise 85 olarak belirlenmiştir. Ayrıca ölçekten alınan ortalama puanlara göre katılımcıların demokratik düzeylerinin değerlendirilmesinde kullanılan puan aralıkları ise Tablo 2’ye göre belirlenmiştir.

Tablo 2. Düzeylerinin Değerlendirilmesinde Kullanılan Puan Aralıkları

Ölçek	Puan Aralığı	Düzy
Demokratiklik Ölçeği	1.00-1.80	Katılmıyorum
	1.80-2.60	Az katılıyorum
	2.60-3.40	Orta düzeyde katılıyorum
	3.40-4.20	Katılıyorum
	4.20-5.00	Tamamen katılıyorum

Ölçeğin güvenilirliğiyle ilgili iç tutarlık (Cronbach’s Alpha) katsayısı da incelenerek buna ilişkin istatistiksel bilgilere Tablo 3’de yer verilmiştir.

Tablo 3. Demokratiklik Ölçeği İç Tutarlılık (Cronbach’s Alpha) Katsayılarına İlişkin İstatistikler

Ölçek	İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach’s Alpha)
Demokratiklik Ölçeği	0.83

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmada ölçme aracı olarak kullanılan “Demokratiklik Ölçeği”nin iç tutarlık (Cronbach’s Alpha) katsayısının 0.83 olduğu görülmektedir. Büyüköztürk’e (2020) göre hesaplanan güvenilirlik katsayısının 0.70 ve daha yüksek olması ölçek puanlarının güvenilirliği bakımından yeterli bir ölçüttür. Buna göre söz konusu ölçeğin iç tutarlılık katsayısının 0.83 olması ölçek güvenilirliğini desteklemektedir.

2.4. Verilerin analizi

Toplamda 811 katılımcıdan elde edilen veriler içerisinden hatalı veya eksik doldurulan herhangi bir veriye rastlanılmamıştır. Elde edilen verilerin normal dağılım gösterip göstermediğine ilişkin betimsel istatistiklere Tablo 4’te yer verilmiştir.

Tablo 4. *Elde Edilen Verilere İlişkin Betimsel İstatistikler*

	N	Minimum	Maksimum	X̄	SS	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Demokratiklik	811	43.00	85.00	73.67	7.16	-.898	.086
						.980	.171

Tablo 4 incelendiğinde, çarpıklık değerlerinin -0.898 ile 0.086 , basıklık değerlerinin ise 0.980 ile 0.171 arasında değiştiği görülmektedir. Şencan (2005), normallik varsayımı için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin her ikisinin de -1 ile $+1$ değerlerinden küçük olması gerektiğini vurgulamıştır. Morgan vd. (2011) ise, normallik varsayımı için çarpıklık (skewness) değerinin -1 ile $+1$ arasında olmasını yeterli görmektedirler. Nitekim bu bilgilere göre, araştırmada elde edilen verilerin normal dağılım gösterdikleri desteklenmektedir.

Toplamda 811 katılımcıdan elde edilen verilerin analizinde, “Bağımsız Gruplar T (Independent-Samples T)”, “Tek Yönlü ANOVA (One-Way ANOVA)” ve betimsel istatistik testleri uygulanmıştır. Ayrıca öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin bölüm değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin “Tek Yönlü ANOVA Testi” uygulanmış ve buna göre F testine başvurulmak istenmiştir. F testinin uygulanabilmesinin öncül koşulu olan varyansların homojenliği testine (Levene Testi) göre, varyansların homojen olmadığı ortaya çıkmıştır ($p < .05$). Bu durumda, klasik F testi uygulanamayacağından “Welch” ve “Brown-Frosythe” testlerine başvurulmuştur (Taysı ve Çelik, 2018). Analizlerin yapılmasında ise SPSS 24.0 yazılım paket programı kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Demokratiklik düzeylerine ilişkin bulgular

Öğretmen adaylarının demokratiklik tutumlarının ne düzeyde olduğuna ilişkin elde edilen betimsel istatistik sonuçlarına Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5. *Öğretmen Adaylarının Demokratiklik Düzeyleri*

	N	X̄	SS	Düzye
Demokratiklik	811	4.33	0.42	Tamamen katılıyorum

Tablo 5 incelendiğinde, öğretmen adaylarının demokratiklik tutumları, “Tamamen katılıyorum” ($X̄=4.33$) düzeyinde olduğu görülmektedir.

3.2. Cinsiyet değişkinine ilişkin bulgular

Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan “Bağımsız Gruplar T Testi” sonuçlarına Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen Adaylarının Demokratiklik Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	X̄	SS	sd	t	p
Demokratiklik	Kadın	608	74.27	6.65	809	3.726	.000
	Erkek	203	71.89	8.25			

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p < .05$). Ortalama puanlara bakıldığında ise kadın öğretmen adaylarının ortalama puanlarının ($X=74.27$), erkek öğretmen adaylarının ortalama puanlarına ($X=71.89$) göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.3. Sınıf Değişkenine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin sınıf değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan “Tek Yönlü ANOVA Testi” sonuçlarına Tablo 7’de yer verilmiştir.

Tablo 7. Öğretmen Adaylarının Demokratiklik Düzeylerinin Sınıf Değişkenine Göre Tek Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

	Sınıf	N	X̄	SS	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ort.	F	p
Demokratiklik	1. Sınıf	179	74.29	7.78	Gruplararası	228.848	3	76.283	1.490	.216
	2. Sınıf	217	73.44	6.79	Gruplarıçi	41308.511	807	51.188		
	3. Sınıf	192	74.16	6.57	Toplam	41537.359	810			
	4. Sınıf	223	72.99	7.43						
	Toplam	811	73.67	7.16						

Tablo 7 incelendiğinde, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin sınıf değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p < .05$). Ortalama puanlara bakıldığında, 1. Sınıf öğretmen adayları en yüksek ortalama puana ($X=74.29$) sahip olurken en düşük ortalama puanı ($X=73.67$) ise 4. Sınıf öğretmen adaylarının aldığı ortaya çıkmaktadır.

3.4. Bölüm Değişkenine İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının bölüm değişkenine ilişkin betimsel istatistik sonuçlarına Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8. Bölüm Değişkenine İlişkin Betimsel İstatistikler

Bölüm	N	X̄	SS	Minimum	Maksimum
Fen Bilgisi Öğretmenliği	53	73.88	6.41	56.00	84.00
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	64	71.62	8.15	51.00	85.00
İngilizce Öğretmenliği	48	74.12	6.19	59.00	85.00
Müzik Öğretmenliği	51	75.37	7.76	43.00	85.00
Okul Öncesi Öğretmenliği	74	74.97	6.03	55.00	85.00
Özel Eğitim Öğretmenliği	67	76.01	5.26	64.00	85.00

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	91	73.86	6.15	56.00	85.00
Resim-İş Öğretmenliği	47	72.68	6.88	55.00	85.00
Sınıf Öğretmenliği	125	71.97	7.67	50.00	85.00
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	132	74.20	7.20	45.00	85.00
Türkçe Öğretmenliği	59	72.52	9.05	44.00	85.00
Toplam	811	73.67	7.16	43.00	85.00

Tablo 8 incelendiğinde, ortalama puanı ($X=76.01$) en yüksek Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü öğretmen adayları olurken ortalama puanı ($X=71.62$) en düşük bölümün ise İlköğretim Matematik Öğretmenliği öğretmen adayları olduğu görülmektedir.

Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin bölüm değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan “Tek Yönlü ANOVA Testi” uygulanmış ve buna göre F testine başvurulmak istenmiştir. F testinin uygulanabilmesinin öncül koşulu olan varyansların homojenliği testi (Levene Testi) yapılarak sonuçlarına Tablo yer verilmiştir.

Tablo 9. Varyansların Homojenliği Testi Sonuçları (Levene Testi)

İstatistik	sd1	sd2	p
2.648	10	800	.004

Tablo 9 incelendiğinde, varyansların homojen olmadığı ortaya çıkmaktadır ($p<.05$). Bu durumda, klasik F testi uygulanamayacağından Welch veya Brown-Frosythe testleri gerekli olmuştur (Taysı ve Çelik, 2018). Yapılan “Welch” ve “Brown-Frosythe” testlerinin sonuçlarına ise Tablo yer verilmiştir.

Tablo 10. Welch ve Brown-Frosythe Testi Sonuçları

	İstatistik	sd1	sd2	p
Welch	3.023	10	276.871	.001
Brown-Frosythe	2.899	10	630.165	.001

Tablo 10 incelendiğinde, yapılan her iki test (Welch ve Brown-Frosythe) sonucuna göre de öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin bölüm değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir ($p<.05$). Farkın hangi bölümlerden kaynaklandığının tespiti için varyansların homojen olmadığı durumlarda yapılan çoklu karşılaştırma testlerinden Tamhane’s T2 testi sonuçlarına Tablo yer verilmiştir.

Tablo 11. Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları (Tamhane’s T2 Testi)

Bölüm (I)	Bölüm (J)	Ortalama fark (I-J)	Std. hata	p
Fen Bilgisi Öğretmenliği	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	2.26179	1.34737	.843
	İngilizce Öğretmenliği	-.23821	1.25515	1.000
	Müzik Öğretmenliği	-1.48576	1.40017	.993
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-1.08618	1.12683	.997
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-2.12813	1.09155	.683

	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	.01866	1.09264	1.000
	Resim-İş Öğretmenliği	1.20594	1.33653	.998
	Sınıf Öğretmenliği	1.91079	1.11696	.827
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-.31775	1.08196	1.000
	Türkçe Öğretmenliği	1.36137	1.47148	.998
İlköğretim Matematik Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	-2.26179	1.34737	.843
	İngilizce Öğretmenliği	-2.50000	1.35531	.751
	Müzik Öğretmenliği	-3.74755	1.49062	.308
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-3.34797	1.23742	.211
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-4.38993*	1.20539	.017
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	-2.24313	1.20638	.742
	Resim-İş Öğretmenliği	-1.05585	1.43101	1.000
	Sınıf Öğretmenliği	-.35100	1.22845	1.000
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-2.57955	1.19671	.541
	Türkçe Öğretmenliği	-.90042	1.55780	1.000
İngilizce Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	.23821	1.25515	1.000
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	2.50000	1.35531	.751
	Müzik Öğretmenliği	-1.24755	1.40781	.998
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-.84797	1.13631	1.000
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-1.88993	1.10134	.823
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	.25687	1.10242	1.000
	Resim-İş Öğretmenliği	1.44415	1.34454	.992
	Sınıf Öğretmenliği	2.14900	1.12653	.711
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-.07955	1.09184	1.000
Türkçe Öğretmenliği	1.59958	1.47875	.991	
Müzik Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	1.48576	1.40017	.993
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	3.74755	1.49062	.308
	İngilizce Öğretmenliği	1.24755	1.40781	.998
	Okul Öncesi Öğretmenliği	.39958	1.29471	1.000
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-.64238	1.26413	1.000
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	1.50442	1.26507	.982
	Resim-İş Öğretmenliği	2.69170	1.48083	.767
	Sınıf Öğretmenliği	3.39655	1.28613	.244
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	1.16800	1.25586	.997
Türkçe Öğretmenliği	2.84713	1.60368	.792	
Okul Öncesi Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	1.08618	1.12683	.997
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	3.34797	1.23742	.211

	İngilizce Öğretmenliği	.84797	1.13631	1.000
	Müzik Öğretmenliği	-.39958	1.29471	1.000
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-1.04195	.95252	.991
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	1.10484	.95377	.986
	Resim-İş Öğretmenliği	2.29212	1.22561	.734
	Sınıf Öğretmenliği	2.99697	.98154	.089
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	.76843	.94151	.999
	Türkçe Öğretmenliği	2.44755	1.37152	.786
Özel Eğitim Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	2.12813	1.09155	.683
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	4.38993*	1.20539	.017
	İngilizce Öğretmenliği	1.88993	1.10134	.823
	Müzik Öğretmenliği	.64238	1.26413	1.000
	Okul Öncesi Öğretmenliği	1.04195	.95252	.991
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	2.14679	.91182	.403
	Resim-İş Öğretmenliği	3.33407	1.19326	.179
	Sınıf Öğretmenliği	4.03893*	.94083	.001
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	1.81038	.89900	.640
	Türkçe Öğretmenliği	3.48950	1.34268	.265
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	-.01866	1.09264	1.000
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	2.24313	1.20638	.742
	İngilizce Öğretmenliği	-.25687	1.10242	1.000
	Müzik Öğretmenliği	-1.50442	1.26507	.982
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-1.10484	.95377	.986
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-2.14679	.91182	.403
	Resim-İş Öğretmenliği	1.18728	1.19426	.995
	Sınıf Öğretmenliği	1.89213	.94209	.643
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-.33641	.90032	1.000
	Türkçe Öğretmenliği	1.34271	1.34357	.995
Resim-İş Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	-1.20594	1.33653	.998
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	1.05585	1.43101	1.000
	İngilizce Öğretmenliği	-1.44415	1.34454	.992
	Müzik Öğretmenliği	-2.69170	1.48083	.767
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-2.29212	1.22561	.734
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-3.33407	1.19326	.179
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	-1.18728	1.19426	.995
	Sınıf Öğretmenliği	.70485	1.21655	1.000
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-1.52369	1.18449	.969
	Türkçe Öğretmenliği	.15543	1.54843	1.000

Sınıf Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	-1.91079	1.11696	.827
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	.35100	1.22845	1.000
	İngilizce Öğretmenliği	-2.14900	1.12653	.711
	Müzik Öğretmenliği	-3.39655	1.28613	.244
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-2.99697	.98154	.089
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-4.03893*	.94083	.001
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	-1.89213	.94209	.643
	Resim-İş Öğretmenliği	-.70485	1.21655	1.000
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-2.22855	.92969	.373
	Türkçe Öğretmenliği	-.54942	1.36342	1.000
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	.31775	1.08196	1.000
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	2.57955	1.19671	.541
	İngilizce Öğretmenliği	.07955	1.09184	1.000
	Müzik Öğretmenliği	-1.16800	1.25586	.997
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-.76843	.94151	.999
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-1.81038	.89900	.640
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	.33641	.90032	1.000
	Resim-İş Öğretmenliği	1.52369	1.18449	.969
	Sınıf Öğretmenliği	2.22855	.92969	.373
	Türkçe Öğretmenliği	1.67912	1.33490	.973
Türkçe Öğretmenliği	Fen Bilgisi Öğretmenliği	-1.36137	1.47148	.998
	İlköğretim Matematik Öğretmenliği	.90042	1.55780	1.000
	İngilizce Öğretmenliği	-1.59958	1.47875	.991
	Müzik Öğretmenliği	-2.84713	1.60368	.792
	Okul Öncesi Öğretmenliği	-2.44755	1.37152	.786
	Özel Eğitim Öğretmenliği	-3.48950	1.34268	.265
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğretmenliği	-1.34271	1.34357	.995
	Resim-İş Öğretmenliği	-.15543	1.54843	1.000
	Sınıf Öğretmenliği	.54942	1.36342	1.000
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	-1.67912	1.33490	.973

Tablo 11’de yer alan Tamhane’s T2 testi sonuçlarına göre anlamlı farklılığın, Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü ile İlköğretim Matematik Öğretmenliği ve Sınıf Öğretmenliği öğretmen adayları arasında kaynaklandığı ve Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehinde olduğu ortaya çıkmaktadır ($p < .05$).

3.5. Üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma değişkeni ilişkin bulgular

Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan “Bağımsız Gruplar T Testi” sonuçlarına Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 12. Öğretmen Adaylarının Demokratiklik Düzeylerinin Üniversite Eğitimi Boyunca İnsan Hakları ve Demokrasi Dersini Alma Değişkenine Göre Bağımsız Gruplar T Testi Sonuçları

	Üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma	N	X	SS	sd	t	p
Demokratiklik	Evet	222	73.29	6.90	809	-.938	.349
	Hayır	589	73.82	7.25			

Tablo 12 incelendiğinde, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alma değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir ($p < .05$). Ortalama puanlara bakıldığında ise üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini almayan öğretmen adaylarının ortalama puanlarının ($X=73.29$), üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersini alan öğretmen adaylarının ortalama puanlarına ($X=73.82$) göre çok az da olsa daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

4. Tartışma ve sonuç

Bu araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyleri; cinsiyet, sınıf, bölüm ve üniversite eğitimi boyunca, insan hakları ve demokrasi dersini alıp/almama değişkenleri açısından incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin “tamamen katılıyorum” düzeyinde olduğu görülmüştür. Bu durum, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymasına bakımından önem arz etmektedir.

Araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın ortalama puanlara bakıldığında, kadın öğretmen adayları lehine daha yüksek olduğu görülmektedir. Alan yazında yer alan çalışmalara bakıldığında genel olarak, kadın öğretmen adaylarının demokratiklik bağlamında erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek puanlara sahip olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bu sonuç, alan yazında yer alan çalışmalarla (Büyükkaragöz, 1995; Sağlam, 2000; Demoulin & Kolstad, 2000; Ulusoy, 2007; Tekin vd., 2009; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011; Aydoğmuş ve Kiraz, 2020) paralellik göstermektedir. Diğer taraftan alan yazında bu çalışmanın sonuçlarıyla farklılık arz eden çalışmalar da yer almaktadır (Ercoşkun ve Nalçacı, 2008; Ektem ve Sünbül, 2011). Kadın öğretmen adaylarının demokratiklik düzeyinin, erkek öğretmen adaylarına nazaran daha yüksek olmasında; son zamanlarda kadın hakları ile ilgili özel ve resmi kurumların yaptığı çalışmaların (Gömleksiz ve Çetintaş, 2011) yanı sıra yazılı ve görsel medyanın kadın haklarına yönelik yayın ilkelerinin de etkisinin olduğu söylenebilir. Gilligan’ın (2017) ahlak geliştirme teorisi, kadın ile erkek arasında çarpıcı zıtlıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle “erkekler rekabete, bencilliğine ve agresifliğe odaklanırken, kadın dili ihtimam, bakım ve empatiye vurgu yapmaktadır.” (Aydoğmuş ve Kiraz, 2020). Dolayısıyla bu ön bilgilerden de

hareketle cinsiyetin demokratik tutum ve davranışlarda belirleyici bir unsur olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca Dökmen'in de (1999) ifade ettiği gibi "toplumsal cinsiyet rollerinin ve bu rollerin kazandırılma sürecindeki yetiştirilme farklılıklarının" da bu sonuçların ortaya çıkmasında payı olduğu düşünülebilir. Son olarak toplumsal cinsiyet rollerindeki eşitsizliklere kadınların daha fazla maruz kalıyor olmaları, onların demokratiklik değerine karşı daha duyarlı olmalarına neden olabilir.

Araştırmada, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin sınıf değişkeni açısından anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, alan yazında yer alan (Duman ve Koç, 2004; Tekin vd., 2009), çalışmalarla sonuçları bakımından örtüşmektedir. Bu sonuçların ortaya çıkmasında, araştırmanın yapıldığı üniversite ikliminde yer alan öğrenci grubunun aynı sosyal ve ekonomik çevrede bulunmasının etkisinin olduğu düşünülebilir. Alan yazına bakıldığında, birinci sınıftan dördüncü sınıfa doğru öğretmen adaylarının ya da üniversite öğrencilerinin demokratiklik düzeylerinin arttığını ortaya koyan çalışmalar daha ağırlıklı olarak görülmektedir. Nitekim Karahan vd.,'nin (2006) ve Aydoğmuş ve Kiraz'ın (2020) çalışmaları da benzer şekilde, sınıf düzeyi arttıkça demokratik tutumların da arttığını göstermektedir. Bu araştırma kapsamında ortaya çıkan sonuç, aynı zamanda eğitim fakültesinde verilen demokrasi eğitiminin ve öğretim üyelerinin demokratik tutumlarının da yetersiz olduğunu ortaya koyması bakımından büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu sonuç, araştırmanın yapıldığı üniversite özelinde eğitimin yetersiz olduğu fikrini de gündeme getirebilir. Öte yandan araştırmaya katılan öğretmen adaylarının dünya genelinde baş gösteren küresel salgının olumsuz etkilerine maruz kalmasının da etkili olduğu düşünülebilir. Nitekim araştırma yapılan öğrenci grubu; salgın döneminin etkisi ile uzun bir süre eğitim ortamlarından uzak kalarak kısıtlı imkanlarla alt yapısı henüz hazır olmayan uzaktan eğitim aracılığıyla eğitim almışlardı. Kaldı ki bu durumun etkileri, hala birçok yönüyle öğrenciler üzerindeki etkisini devam ettirmektedir. Böyle bir ortamda araştırmanın yapılmış olması ve öğrencilerin psikolojik durumlarının yanı sıra onların 4 yıllık öğrenim süreleri boyunca eğitim ortamlarından uzak kalmaları bu sonuçların ortaya çıkmasında etkili olabilir.

Öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin bölüm değişkenleri açısından ele alındığı alt amaca bakıldığında; öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin bölümlere göre farklılık arz ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, anlamlı farklılığın Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü ile İlköğretim Matematik ve Sınıf Öğretmenliği öğretmen adayları arasında olduğu ve Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü öğretmen adayları lehine ortalama puanların daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Alan yazında yer alan çalışmalara (Gözütok, 1995; Saracaloğlu, Evin ve Varol, 2004; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011;) bakıldığında, benzer şekilde öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri bölümlere göre demokratik tutumlarında farklılıklar olduğu gözlenmiştir. Araştırma kapsamında dikkat çekici sonuç, hiç şüphesiz Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının, Matematik ve Sınıf Öğretmenliği bölümleri öğretmen adaylarına göre daha yüksek demokratiklik düzeyine sahip çıkmasıdır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, Özel Eğitim Öğretmenliği bölümünün sosyal (sözel) alan olmasının onların daha demokratik olmalarında etkili olduğu varsayılabilir (Gömleksiz ve Çetintaş, 2011). Ayrıca, Özel Eğitim Öğretmenliği bölümünün; genel amacı, hitap ettiği kitle, yapısı ve işlevleri gereğince; insanları anlamaya, onlarla empati kurmaya daha yakın bir bölüm olmasının ve öğretmen adaylarının da bu yönde yetiştirilmesinin bir etkisinin olduğu düşünülebilir.

Son olarak, öğretmen adaylarının demokratiklik düzeylerinin üniversite eğitimi boyunca insan hakları ve demokrasi dersi alıp/almama değişkeni açısından incelendiği alt amaçta ise anlamlı farklılığın olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Araştırma kapsamında ortaya çıkan dikkat çekici sonuçlardan biri de şüphesiz budur. Bu sonuç, aynı zamanda üzerinde çok yönlü araştırma yapılması ve düşünülmesi gereken bir durumu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, ilk akla gelen üniversite eğitiminin ve biz

öğretim üyelerinin demokratik tutum ve davranış geliştirme konusunda yetersizliğidir. Bununla birlikte bu sonucun ortaya çıkmasında farklı etmenlerin de etkisinin olduğu düşünülebilir. Bu etmenlerden biri de hiç şüphesiz, araştırma yapılan öğrenci grubunun öğrenim sürelerinin bir kısmını, küresel salgının etkisiyle eğitim ortamlarından uzakta tamamlamış olmalarıdır. Bu süreç onları; bir yandan fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik yönlerden etkilerken, diğer taraftan da eğitim ortamlarından uzakta kalmalarına yol açmıştır. Online ya da telafi edici eğitimler yoluyla eksiklikler kapatılmaya çalışılsa da bu pek mümkün olmamıştır. Özetle yaşanan bu talihsiz olaylar, öğretmen adaylarının eğitim durumlarına, diğer ifadeyle de demokratik tutumlarını etkilemiş olabilir.

5. Öneriler

Araştırma sonuçlardan yola çıkarak benzer çalışmalar yapacak olan araştırmacılara ve uygulayıcılara yönelik öneriler şu şekilde belirlenmiştir:

- Öğretmen yetiştirme sorumluluğunda olan eğitim fakültelerinin derslerde demokratik katılımı sağlayan yöntem, teknik ve stratejilere yönelmesi sağlanmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışan öğretim elemanlarının demokratik tutum, hoşgörü, empati gibi konularda öğretmen adaylarına rol model olmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren kurumlarda çalışan öğretim elemanlarının öğretmen adaylarına sınıf içi ve sınıf dışı konularda sorumluluk alanları yaratmalı ve onları mümkün olduğunca karar alma süreçlerine dahil etmelidir.
- Eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim elemanları, öğretmen adaylarına görüş ve düşüncelerini açıkça ortaya koyabilmesi için daha demokratik ortamlar oluşturmalıdır.

Kaynakça

- Aliefendioğlu, Y. (2005). "Temsili demokrasinin 'seçim' ayağı", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, S. 60, Eylül/Ekim.
- Alma, M., Karacan, M. ve Gürbüz, A. (2023). Öğretmenler açısından okul yöneticilerinin demokratik tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Göbeklitepe Eğitim ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 30-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gesd/issue/77945/1212799>
- Arslan, Z. (2005). İki anayasa iki tarz-ı demokrasi: Avrupa anayasası ve Türk anayasası üzerine notlar. *Anayasa Yargısı*, 21 (1), 0-0. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/anayasayargisi/issue/52005/678164>
- Aydoğmuş, B ve Kiraz, Z. (2020). Üniversite öğrencilerinin demokratik tutum ve tolerans düzeylerinin incelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(3), 1322-1339. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2020..-541382>
- Bayar, Y., ve Yıldırım, B. (2022). Okul yöneticilerinin demokratik tutumları ile öğretmenlerin motivasyonel kararlılıkları arasındaki ilişki. *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(47), 1-20. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1093304>
- Büyükkaragöz, S. (1995). *Yükseköğretim programları ve demokratik tutumlar*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı istatistik, araştırma deseni SPSS uygulamaları ve yorum* (28. Baskı). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2021). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (33. Baskı). Pegem Akademi.

- Dahl, R. A. (2010). *Demokrasi üzerine*. Phoenix Yayınevi.
- Demoulin, D.F. & Kolstad, R. (2000). Assessing the gains of behavioral dynamics essential for success in democracy for teacher education students. *College Student Journal*, 34 (3), 417-424.
- Doğan, İ. H. ve Aydın, M. (2023). Demokrasi konulu haberlerin yerel basındaki yansımalarının incelenmesi (1946-1960 Malatya Örneği). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 2, 625-642. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1094026>
- Dökmen, Z. Y. (1999). Bem cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik özellikleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi*, 7(1), 27-40. https://doi.org/10.1501/Kriz_0000000139
- Duman, T. ve Koç, G. (2004). *Eğitim Fakültesi öğrencilerinin öğretim elemanlarının demokratik tutum ve davranışlarına ilişkin görüşleri*, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Durmuş, G. ve Demirtaş, H. (2009). Genel lise öğretmenlerinin sınıf yönetiminde gösterdikleri davranışların demokratikliğine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28, 121-138.
- Ektem, I. S. ve Sünbül, A. M. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine bir araştırma, *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 159-168.
- Elkatmış, M. ve Toptaş, V. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının demokratik tutumlarının incelenmesi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 128-144. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/25854/272575>
- Erbil, D. G. ve Kocabaş, A. (2017). İlkokul 3. sınıf öğrencileri için bir ölçek geliştirme çalışması: Demokratik tutum ölçeği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(1), 221-232. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/27737/309043>
- Ercoskun, M. H. ve Nalçacı, A. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının empatik beceri ve demokratik tutumlarının incelenmesi. *Milli Eğitim*, 180, 204-215.
- Ertürk, S. (1985). *Diktacı tutum ve demokrasi*, 4. Baskı, Yelkentepe Yayınları: 8, Ankara: Sistem Ofset Matbaası.
- Gilligan, C. (2017). *Kadının farklı sesi: Psikolojik kuram ve kadının gelişimi*. (D. Dinçer, F. Arısan & M. Elma, Çev.). Pinhan Yayınları
- Tokmak, A., Ginesar, Ö. ve Kara, İ. (2023). Ücretli sosyal bilgiler öğretmenleri ve sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının ücretli öğretmenliğe ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 11 (1), 148-168. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ajeli/issue/78579/1285366>
- Gömleksiz, M. N. ve Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları (Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri Örneği). *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (17), 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/zgefd/issue/47948/606647>
- Gözütok, D. (1995). *Öğretmenlerin demokratik tutumları*. Ankara: TDV Yayınları.
- Gutmann, A. (1987). *Democratic education*. New Jersey: Princeton University Press.
- Gül, İ ve Saraç, G. (2018). Okul müdürlerinin demokratik tutumları. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (10), 155-172. <https://doi.org/10.20860/ijoses.435764>
- Heywood, A. (1992). *Political ideologies* (Çev. Bican Şahin). Macmillan Yayınevi.
- İpek, A. (2008). Ulus egemenliği ve halk egemenliği karşılaştırması ve yeni anayasa için halk egemenliği önerisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4762/65430>
- Kara, İ., Tokmak, A. & İnanoğlu, A. (2023). Problems experienced by social studies teacher candidates in teaching practice courses. *Asian Journal of Instruction*, 11(1), 12-28. <https://doi.org/10.47215/aji.1264520>

- Karahan, T. F., Sardoğan E. M., Özkamalı E, ve Dicle N. A. (2006). Öğretmen adaylarında demokratik tutum, nevrotik eğilimler ve kendini gerçekleştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30, 149-158.
- Karpat, K. H. (1996). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Kaya, F. (2021). Democracy scale for teacher candidates: a validity and reliability study. *Education Quarterly Reviews*, 4(2), 539-546. <https://doi.org/10.31014/aior.1993.04.02.299>
- Keçe, M. ve Dinç, E. (2015). Demokratik katılım ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(1), 177-207. <https://dergipark.org.tr/pub/gefad/issue/6771/91137>
- Kepenekçi, Y. (2003). Demokratik okul. *Eğitim Araştırmaları*, 3(11), 44-53.
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan hakları kavramları ve sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları.
- Özbudun, E. (1989). *Tarihsel gelişim içinde demokrasi ve eğitim: demokratik toplumun temeli olarak eğitim, demokrasi için eğitim*. Ankara: TED Yayınları.
- Sağlam, H. İ. (2000). Sosyal Bilgiler dersinin demokratik tutum geliştirmedeki rolü, *Milli Eğitim*, Sayı: 146, 67-71.
- Saracaloğlu, A. S., Evin, İ. ve Varol, S. R. (2004). İzmir İlinde çeşitli kurumlarda görev yapan öğretmenler ile öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine karşılaştırmalı bir araştırma, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 4 (2), 335-364.
- Shechtman, Z. (2002). Validation of the democratic teacher belief scale (DTBS). *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 9(3), 363-377.
- Sincar, M., Şahin, İ. ve Beycioğlu, K. (2019). Demokratik tutum ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 91-100.
- Şencan, H. (2005). Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenirlilik ve Geçerlilik. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Taysı, M. R. ve Çelik, Ş. (2018). Homojen olmayan varyans varsayımı altında ortalamaların eşitliği için brown-forsythe ve welch istatistiklerinin mısır verimi örneğine uygulanması. *Firat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 30 (1), 23-27. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fufbd/issue/35839/400708>
- Tekin, M., Yıldız, M., Lök, S. ve Taşgın, Ö. (2009). Beden eğitimi ve spor yüksek okulunda öğrenim gören öğretmen adaylarının çeşitli değişkenlere göre demokratik tutum düzeylerinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 204-212. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsd/issue/53576/713940>
- Touraine, A. (2004). *Demokrasi nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ulusoy, K. (2007). "Lise Tarih Programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi." Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uygun, S. ve Engin, G. (2014). Temel demokratik değerler ölçeği: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Electronic Turkish Studies*, 9(5), 2021-2031. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6660>
- Yıldırım, C. ve Türkoğlu, A. (2017). Democratic citizenship attitude scale: A validity and reliability study. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46 (2), 649-664. <https://doi.org/10.14812/cuefd.303672>